

Οι Φίλοι των
Εθνικών Πάρκων

ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ημερίδα παρουσίασης του Μητρώου των Ελληνικών Δέντρων

Παρασκευή 29 Νοεμβρίου 2024, Ξενοδοχείο Τιτάνια, Αθήνα

Εισήγηση Βασιλικής Λάππα:
Αιωνόβια δάση και δένδρα στην
Ευρυτανία ως στοιχεία του
ορεινού κτηνοτροφικού
πολιτισμού και του
αγροδασικού τοπίου

Γ Ε Ω Π Ο Ν Ι Κ Ο
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Τμήμα Δασολογίας
& Διαχείρισης Φυσικού
Περιβάλλοντος

Εργαστήριο Αγροδασοπονίας & Δασικής Εδαφολογίας

<https://agroforestry.dasologia.gr/>

«Αιωνόβια δένδρα της Ευρυτανίας ως στοιχεία του ορεινού πολιτισμού & του τοπίου»

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΠΠΑ

VASLAPPA@AUA.GR

ΗΜΕΡΙΔΑ ΜΗΤΡΩΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΕΝΔΡΩΝ

ΑΘΗΝΑ, 29/11/2024

<https://af4eu.eu/>

«Ο χώρος, το έδαφος, το γεωφυσικό περιβάλλον, είναι η αντικειμενική πραγματικότητα όπου ο άνθρωπος πραγματώνει την κοινωνική ύπαρξή του»

Μάρκος Γκιόλιας

Χαρακτηριστικό τοπίο του Δήμου Καρπενησίου – Ο ορεινός όγκος της Χελιδόνας

Η μακροχρόνια κατοίκηση και κτηνοτροφική δραστηριότητα στο βιο-γεωγραφικό χώρο της Ευρυτανίας αποτυπώνεται στο τοπίο

Το χωριό Χελιδόνα

Το εξωκλήσι του Αϊ Γιώργη στην Παλιά Βίννιανη

Δασικά και αγροδασικά τοπία Υψηλής Φυσικής και Πολιτιστικής Αξίας
(High Nature and Cultural Value Landscapes – HNCV)
στην Ευρυτανία

Κτηνοτροφική οικογένεια στο χωριό Στένωμα τη δεκαετία του '70. Δασολίβαδα στην τοποθεσία Γαδίμανη. (Φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Οικότοποι στις υψομετρικές ζώνες βλάστησης – οικοτόνοι και ενδημισμός

Οικότοποι προτεραιότητας 9560 Ενδημικά δάση με αρκεύθους (*Juniperus* sp.) Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ

Κωδ. Τύπου <u>Οικοτόπου</u>	Όνομασία Τύπων <u>Οικοτόπων</u> της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ
3280	Ποταμοί της Μεσογείου με μόνιμη ροή από <u>Paspalo-Agrostidion</u> και πυκνή βλάστηση με μορφή παραπετάσματος από <u>Salix</u> και <u>Populus alba</u> στις όχθες του
3290	Ποταμοί της Μεσογείου με περιοδική ροή από <u>Paspalo-Agrostidion</u>
4090	Ενδημικά <u>ορο-</u> Μεσογειακά χέρσα εδάφη με ακανθώδεις θάμνους
5210	Δενδρώδεις σκληρόφυλλοι <u>θαμνώνες</u> (matorral) με <u>Juniperus spp</u>
6230*	Πλούσιοι σε είδη λειμώνες με <u>Nardus</u> σε πυριτικά υποστρώματα των ορεινών ζωνών (και των ημιορεινών ζωνών της ηπειρωτικής Ευρώπης)
8140	Βλάστηση <u>λιθώνων</u> (σαρών) της Ανατολικής Μεσογείου
8210	Ασβεστολιθικά βραχώδη πρανή με <u>χασμοφυτική</u> βλάστηση
9270	Ελληνικά δάση οξιάς με <u>Abies borisii-regis</u>
92C0	Δάση με <u>Platanus orientalis</u> (<u>Platanion orientalis</u>)

9530*	(Υπο-)Μεσογειακά πευκοδάση με ενδημικά <u>μαυρόπευκα</u> (<i>Pinus nigra</i>)
9560*	Ενδημικά δάση με <u>αρκεύθους</u> (<i>Juniperus sp.</i>)
9130	Δάσος οξιάς της <u>Asperulo-Fagetum</u>
9340 ^h	<u>Θαμνώνες</u> και δάση <u>αείφυλλων σκληρόφυλλων</u> με <u>αιλιά</u> (<i>Quercus ilex</i>) και <u>δάφνη</u> (<i>Laurus nobilis</i>)
9280 ^h	<u>Υποβαθμισμένοι βοσκούμενοι θαμνώνες</u> με <u>πυρναίρι</u> (<i>Quercus coccifera</i>), <u>φιλλύκι</u> (<i>Phillyrea latifolia</i>) & <u>οξύκεδρο κέδρο</u> (<i>Juniperus oxycedrus</i>)
5350 ^h	Μικτοί <u>θαμνώνες</u> <u>αείφυλλων σκληρόφυλλων</u> και <u>φυλλοβόλων</u> με <u>πυρναίρι</u> (<i>Quercus coccifera</i>) και <u>γαύρο</u> (<i>Carpinus orientalis</i>)
924A ^h	Δάση <u>φυλλοβόλων δρυών</u> με <u>πλατύφυλλη δρυ</u> (<i>Quercus frainetto</i>)
934A ^h	Ελληνικά δάση <u>πρίνου</u>
951B ^h	Δάση <u>ελληνικής ελάτης</u> (<i>Abies cephalonica</i>)

Με (*) σημειώνονται οι τύποι οικοτόπων προτεραιότητας.

Δένδρα σε δάση και συστάδες & Δένδρα εκτός δάσους

- Σε **δασολίβαδα** – βοσκήσιμες εκτάσεις
- Σε **αγρούς** ως φυσικά όρια ιδιοκτησιών και ως προστασία
- **Δημόσιους χώρους** – κοινοτικά μνημεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

π.χ. πλατείες, αυλές σχολείων, γεφύρια, κρήνες, νερόμυλους

- Σε **τόπους λατρείας** και ιερότητας

π.χ. κοιμητήρια, εξωκλήσια, ναοί, μονές, προσκυνητάρια, υψωμένα δένδρα

Δασολίβαδο αρκεύθων *Juniperus foetidissima* στο Όρος Χελιδόνα

Δασολίβαδα αρκεύθου με χαρακτηριστικά τοπίου και οικολογικές και πολιτιστικές αξίες που αντέχουν στο χρόνο

- ❑ Η γεωφυσιολογία των εδαφών και η βοτανική σύνθεση υποστήριζε τη βόσκηση μεγάλων κοπαδιών γιδιών
- ❑ Στοιχεία της κτηνοτροφικής παράδοσης
- ❑ Σύνδεση με τον επιστημονικό και ερευνητικό τομέα

Panos Paleos

Janos Falco

Διεπιστημονική προσέγγιση
στην απογραφή και
παρακολούθηση των μεγάλων
μνημειακών δένδρων στα βιο-
γεωγραφικά όρια του
Δήμου Καρπενησίου

Δενδροχρονολογική έρευνα

(ερευνητικό πρωτόκολλο)

Και

Εθνογραφική μελέτη

Με συλλογή ιστορικών και
εθνογραφικών δεδομένων
με τις μεθόδους της
λαογραφίας, της
πολιτιστικής οικολογίας και
της προφορικής ιστορίας

Ροσκά, αιωνόβιο
μνημειακό δένδρο
Άρκευθου
(φωτ. Pindus Trail, 2023)

Τα δένδρα ως τεκμήρια της
κτηνοτροφικής ιστορίας των
βουνών της Ευρυτανίας

Υπεραιωνόβια δένδρα ελάτης *Abies
cephalonica* στα υπο αλπικά
βοσκοτόπια, Κατσαβάλι Στενώματος
(φωτ. Β. Λάππα 2024)

Τα δένδρα ως τεκμήρια της
κτηνοτροφικής ιστορίας των
βουνών της Ευρυτανίας

Υπεραιωνόβια δένδρα ελάτης *Abies
cefalonica* και *Abies borissi regis* στα
υπο αλπικά βοσκοτόπια,
Νεραΐδοβούνι Μυρίκης
(φωτ. Β. Λάππα 2024)

Δασολίβαδα δρυός με
αείφυλλα δένδρα
πουρναριών *Quercus*
coccifera

- Βοσκότοποι γιδιών
- Πολλαπλές οικοσυστημικές υπηρεσίες συγκράτησης και διατήρησης των εδαφών – προστατευτική αξία
- Αποθεματική λειτουργία σε περιόδους βαριών χειμώνων
- “Αν κάποιο δέντρο πρέπει να κάνουμε άγαλμα, αυτό είναι το πουρνάρι: έθρεψε γενιές και κράτησε πράσινα τα βουνά μας” Γ. Ντάφης

Αειφορική διαχείριση δένδρων δρυός σε βοσκοτόπια από τους γηγενείς, Σέλο Ψιανών (φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Βοσκώμενα δάση δρυός στην κοινότητα Παπαδιάς, Βαθύρεμα (φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Προστατευτικά δάση στην Παλαδιά Καρπενησίου, με αυστηρούς κοινά αποδεκτούς κανόνες διατήρησης Τα «απαγορευ(υ)μένα» δάση. (φωτ. Β. Λάτσια, 2024)

Ιτιά *Salix alba* σε βοσκοτόπι στο Χάνι Μπαγασάκι, Καρπενήσι (Φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Μνημειακά – αιωνόβια
δένδρα σε θρησκευτικούς
χώρους

Δρύες στον Άγιο Νικόλαο Κλαυσί
Καρπενησίου (φωτ. Β. Λάππα, 2021)

Πίνακας 2. Ηλικία και περίμετρος κορμού στο στήθιαίο ύψος υπεραιώνόβιων δέντρων φυλλοβόλων δρυών του Ι. Ναού Αγ. Νικολάου Κλαυσίου

A/A	Παλ. κωδ.	Είδος	Περίμετρος κορμού στο 1,3 m το 2012 (cm)	Περίμετρος κορμού στο 1,3 m το 2020 (cm)	Ηλικία* Δένδρου το 2020
1	21	<i>Quercus pubescens</i>	395	422	503
2	22	<i>Quercus pubescens</i>	460	510	552
3	23	<i>Quercus sp.</i>	360	-	536
4	24	<i>Quercus pubescens</i>	340	350	398
5	25	<i>Quercus pubescens</i>	320	370	377

* Εκτίμηση ηλικίας με βάση τα στοιχεία από τους Παπαδόπουλος κ.α (2012) και προσαρμογή των δεδομένων το έτος 2020.

Πίνακας 1. Χρονοσειρές και ηλικίες δέντρων συστάδας Αγίας Παρασκευής Αγ. Νικολάου

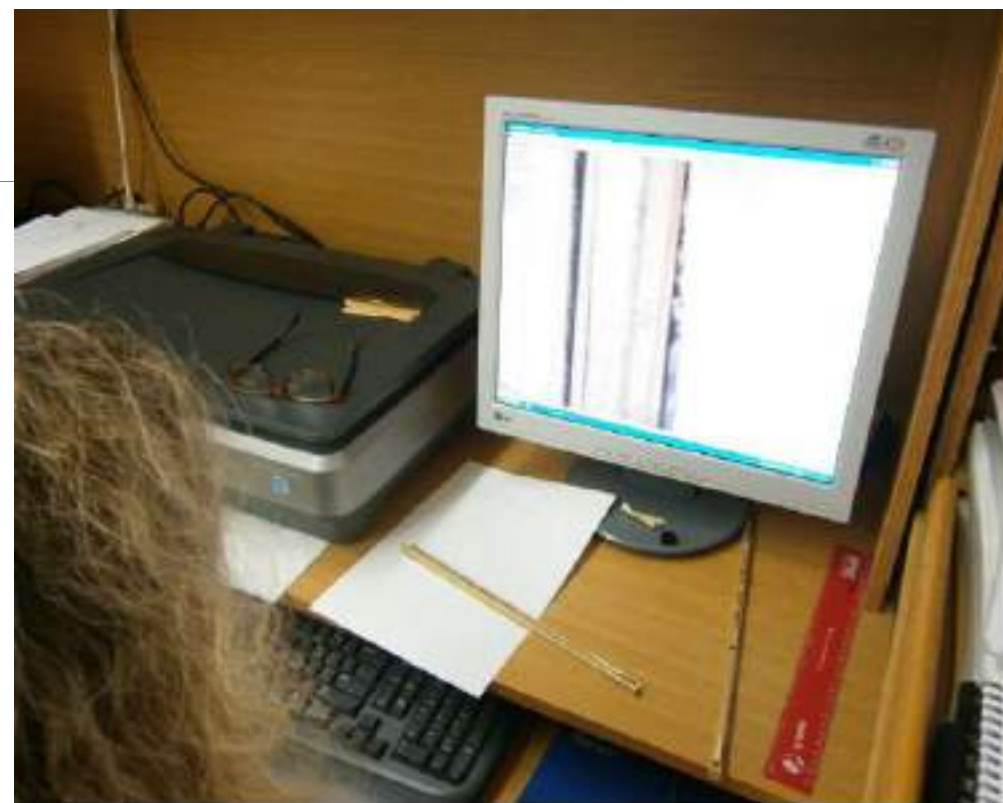
A/A	Είδος	Περίμετρος κορμού στο στηθ. ύψος	Περίοδος Χρονοσειράς τρυπανιδίου	Αριθμός δακτυλίων στα 1,3 μ.	Ηλικία** δένδρου
No1*	<i>Quercus petraea</i>	250 cm	1690 - 2012	314	330
No2	<i>Quercus petraea</i>	231 cm	1897 - 2020	124	327
No3*	<i>Quercus petraea</i>	211 cm	1710 - 2020	311	312
No4*	<i>Quercus petraea</i>	220 cm	1704 - 2020	317	325
No5	<i>Quercus petraea</i>	184 cm	1829 - 2020	192	208
No6	<i>Abies cephalonica</i>	235 cm	1846 - 2020	174	191

* Τρυπανίδιο έως την εντερώνη

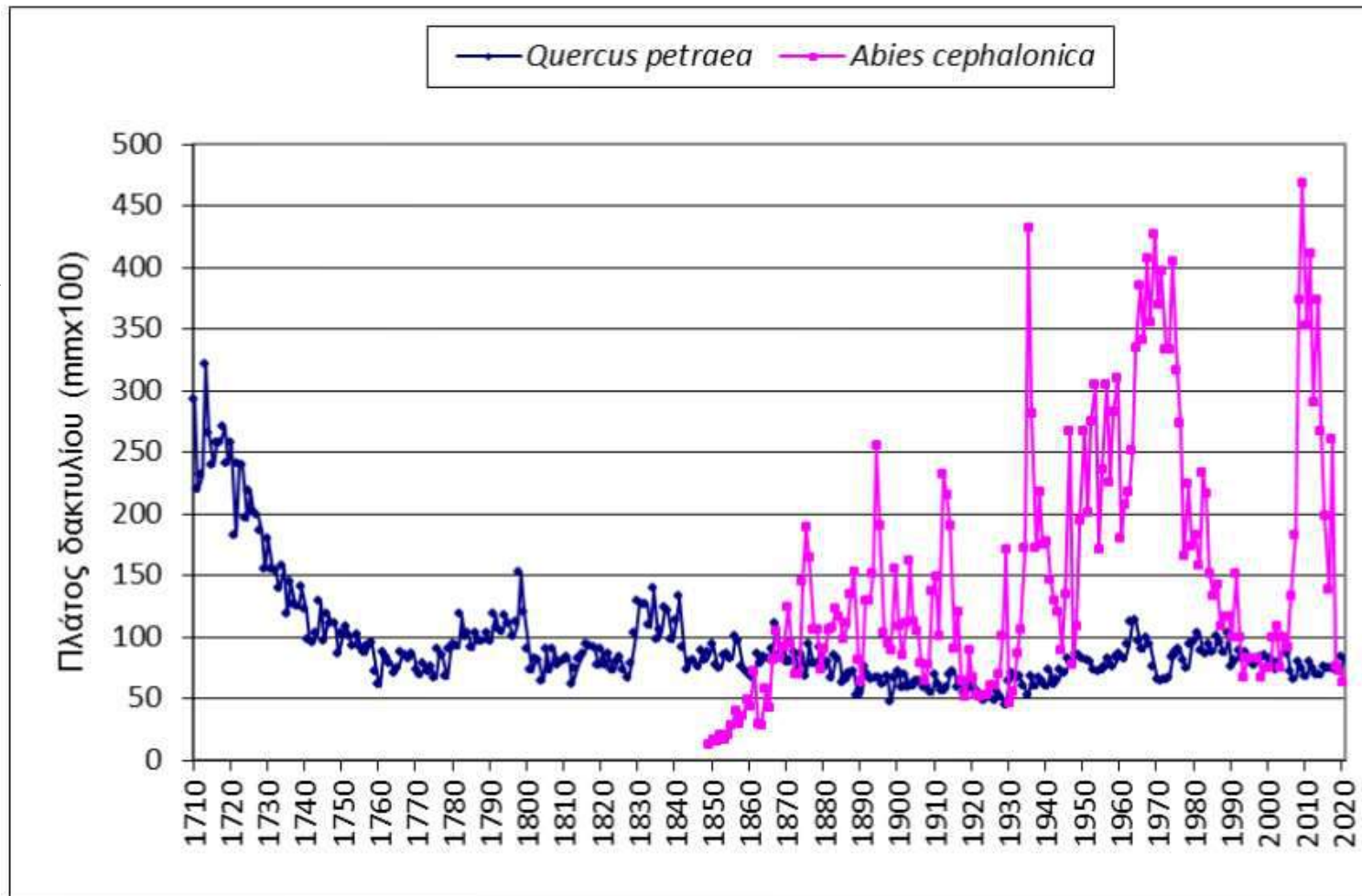
**Η ηλικία υπολογίζεται από το άθροισμα του αριθμού των δακτυλίων (ετών) σε ύψος 1,3 m και του αριθμού των ετών που απαιτούνται για να φθάσει το δένδρο σε ύψος 1,30 m, ή και του αριθμού ετών από την εκτίμηση του αριθμού των δακτυλίων του ελλείποντος προς το κέντρο τμήματος του τρυπανιδίου.

Διασταυρούμενη χρονολόγηση τρυπανιδιών δρυός (φωτ. Παπαδόπουλος Α.)

Μέτρηση πλατών δακτυλίων με το σύστημα Windendro (φωτ. Παπαδόπουλος Β.)

Σχήμα 1. Μέση χρονοσειρά πλατών δακτυλίων απόδισκης δρυός και ενδεικτική χρονοσειρά κεφαλληνιακής ελάτης αιωνόβιων δένδρων του Ι. Ναού Αγ. Παρασκευής.

Δρύες στο εξωκλήσι της Παναγιάς, Νόστιμο (φωτ. Β. Λάππα, 2022)

Υπεραιωνόβιες δρύες
Quercus frainetto στον
Άγιο Παντελεήμονα
Παυλοπούλου
(φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Γιγαντιαία δένδρα δρυός στο κοιμητήριο Κρικέλλου (φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Αιώνιες δρύες στον Δήμο Καρπενησίου: μια περιήγηση στην οικολογία και τον πολιτισμό, Β. Λάππα

Δρύες στο ιερό δάσος της Αγίας Παρασκευής, Ιεράς Μονής Παναγίας Δομιανίτισσας (Φωτ. Αν. Κελέσης 2022)

Σημαδεμένα και «υψωμένα» δένδρα

- Η προστατευτική αξία, τα λειτουργημένα δένδρα και το «ζώσιμο» των χωριών
- Η αποτύπωση της ιστορίας των ενόπλων αγώνων στα βουνά

Σημαδεμένος αιωνόβιος έλατος σε δασολίβαδο στο ρέμα της Ιτιάς (φωτ. Ελ. Μάντζαρη 2024)

Σημαδεμένος αιωνόβιος έλατος στον Τόρνο (φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Δένδρα παραγωγικά,
οικονομικής αξίας για τα
ορεινά νοικοκυριά,
που αντέχουν στο χρόνο

Καστανιές *Castanea sativa*

Καρυδιές *Juglans regia*

Μουριές *Morus nigra*

Αγκορτζιές *Pyrus amygdaliformis*

Καστανιά στο χωριό
Άγιος Χαράλαμπος
(Έλβα) Καρπενησίου
(Φωτ. Β. Λάππα, 2022)

Υπεραιωνόβια δένδρα
καστανιάς *Castanea sativa*,
Μυρική Καρπενησίου
(φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Υπεραιωνόβια δένδρα
καστανιάς *Castanea sativa*,
Καστανιά Καρπενησίου
(φωτ. Β. Λάππα, 2023)

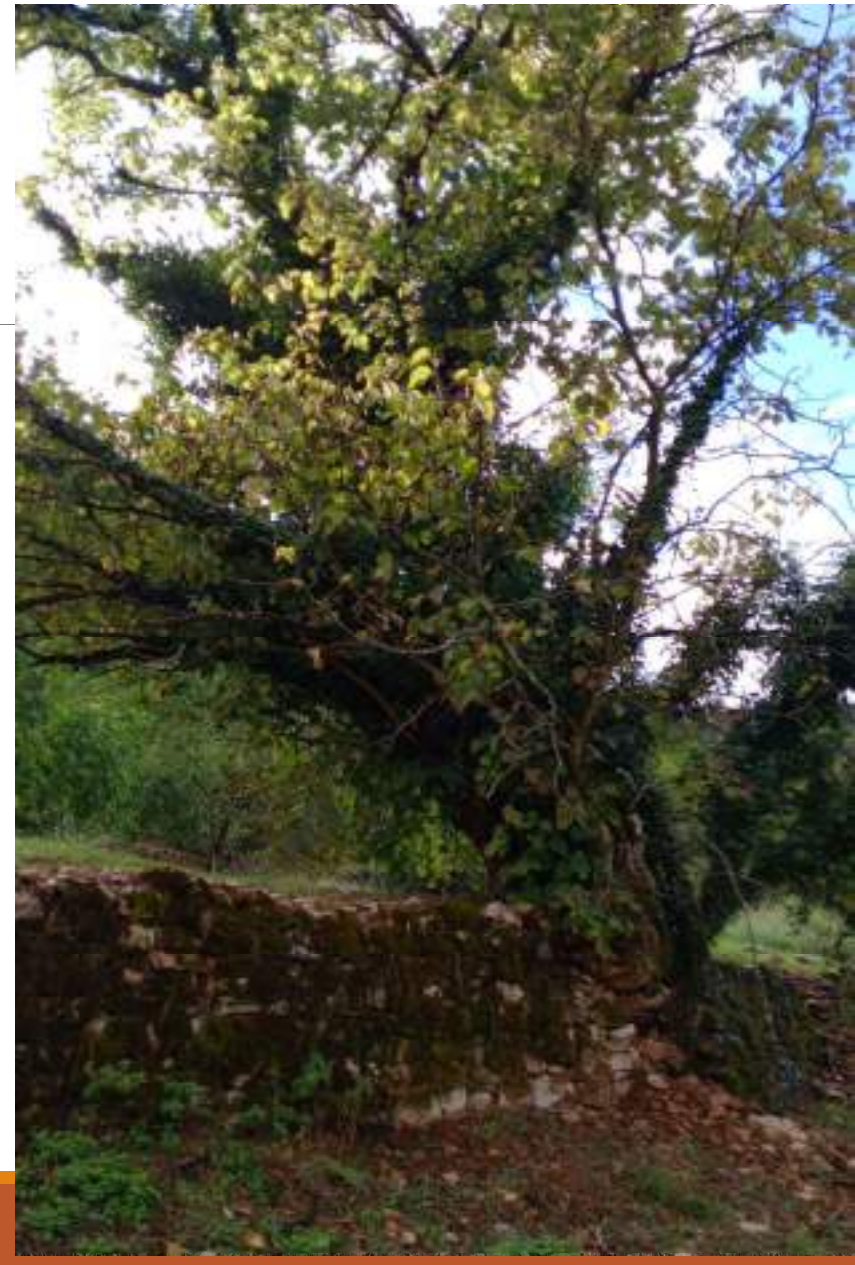
Αιωνόβια Καρυδιά στον
περίβολο της Αγίας
Παρασκευής, Παπαρούσι
(φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Γιγαντιαία Δάφνη (Βάγια)
στον περίβολο της Αγίας
Παρασκευής, Παπαρούσι
(φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Υπεραιωνόβιες Μουριές
Morus nigra στον οικισμό
Μοναστηράκι Καλεσμένου
(φωτ. Β. Λάππα, 2024)

Οι αλλαγές χρήσεων γης των τελευταίων ετών αλλάζουν δραματικά το τοπίο

Δρύες που διατηρούνται ως όρια στις ιδιοκτησίες,
κοιλάδα Καρπενησιώτη ποταμού (φωτ. Β. Λάππα 2023)

Δρύες με αναδενδράδες άμπελους σε εγκατελειμμένους αγρούς, περιοχή Αμπέλια, Κεφαλοβρύσου Καρπενησίου (φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Εργαστήριο Δενδροχρονολογίας
Τμήματος Δασολογίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος

Καταγραφή των δενδρομετρικών χαρακτηριστικών κάθε ατόμου, των παραμέτρων της υγείας του, ανθρώπινες παρεμβάσεις, συνθήκες φυσικού ή τεχνητού περιβάλλοντος, κα. (Φωτ. Β. Λάππα, 2023)

Υπεραιωνόβιος πλάτανος στη Μεσοκώμη, στο πέρασμα των κτηνοτρόφων και των ορειβίων επαναστατών.

Υπεραιωνόβια καστανιά στην κοινότητα Καστανιάς, κοντά στην οχυρωματική θέση της Αποκλειστρος Προυσού.

Αιωνόβια πλατάνια στην Αμπλιανή, κοινότητα με ισχυρή κτηνοτροφική παράδοση και οικονομία.

Υπεραιωνόβιος πλάτανος στη Βράχα. Στην Ιερά Μονή της κετέφευγαν στα προεπαναστατικά και επαναστατικά χρόνια οι ανυπόταχτοι κλέφτες και αρματολοί και ο ασυμβίβαστος Στρατηγός Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Υπεραιωνόβιος πλάτανος στη Φουρνά, τόπος που συνδέεται με τραγικά γεγονότα της επανάστασης, την αιχμαλωσία του Κώστα Βελή και τη δολοφονία του Λεπενιώτη.

Αιωνόβια ιτιά στην ιστορική τοποθεσία Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου.

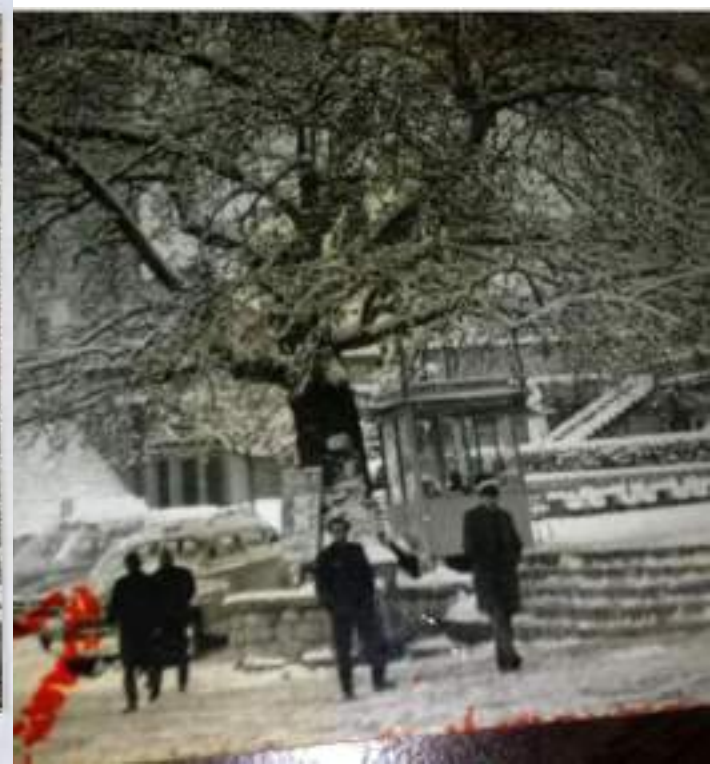
Αιωνόβια πλατάνια στην ιστορική τοποθεσία Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου. Στη σκιά τους πολέμησαν οι Σουλώτες μαχητές και

Υπεραιωνόβιος δρυς στον Ι.Ν. Αγίου Νικολάου στο Κλαυσι. Φιλοξένησαν συμβούλιο των οπλαρχηγών που έδρασαν στα επαναστατικά χρόνια.

Συγκριτική μελέτη φωτογραφιών, αεροφωτογραφιών και ιστορικών στοιχείων σε δένδρα σύμβολα της τοπικής ιστορίας και της συλλογικής μνήμης.

Ο ιστορικός πλάτανος της πλατείας Μάρκου Μπότσαρη, Καρπενησίου 1930,1950,1960

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής «Γνωρίζοντας τους Γίγαντες του τόπου μας»

- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο σχολικό περιβάλλον
- «Ένα Δένδρο – Μια Γειτονιά»
- «Ένα Δένδρο – Μια ιστορία»
- «Δενδρογραφίες»
- Βιωματικό εργαστήριο και εκπαιδευτικά παιχνίδια στο πεδίο επιλογής της σχολικής ομάδας: Ιστορική τοποθεσία Κεφαλόβρυσου, Παραδοσιακός Οικισμός Κορυσχάδων, Άγιος Νικόλαος Κλαυσίου
- Εκπαιδευτικά προγράμματα ιστορικής και πολιτιστικής διερμηνείας των τόπων – δένδρων για το ευρύ κοινό
- Γιορτή Αιώνόβιων δένδρων με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος

Ομαδική δραστηριότητα αναγνώρισης και αποτύπωσης της βιοποικιλότητας των αιωνόβιων δένδρων στην τάξη.
Παιχνίδια με βαλανίδια στο δάσος.

«Ένα δένδρο μια αγκαλιά»
Μαθητές και μαθήτριες του 1^{ου} Νηπιαγωγείου Καρπενησίου υιοθετήσανε
το υπεραιώνιο πουρνάρι στον ιστορικό και παραδοσιακό οικισμό
Κορυσχάδων
(φωτ. Β. Λάππα, 2022)

«Στη γειτονιά του γίγαντα»

επιδαπέδιο παιχνίδι αναγνώρισης της βιοποικιλότητας που υποστηρίζει ένα αιωνόβιο δένδρο ως μικρο-ενδιαίτημα

ΓΙΟΡΤΗ ΤΩΝ
ΑΙΩΝΟΒΙΩΝ ΔΕΝΔΡΩΝ
Κορυσάδες
2022

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
AGRICULTURAL UNIVERSITY OF ATHENS

Interactive
workshops

Land Art

Music

Storytelling

Treasure
Hunt

Walks

Street
games

Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Ανδρέας Παπαδόπουλος

Γ
Ι
Ο
Ρ
Τ
Η

Α
Ι
Ω
Ν
Ο
Β
Ι
Ω
Ν

Δ
Ε
Ν
Τ
Ρ
Ω
Ν

Γνωρίζοντας τους γίγαντες του τόπου μας

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
Εργαστήριο Δενδροχρονολογίας
Τμήμα Δασολογίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος Καρπενήσιου

2 & 3 ΙΟΥΝΗ 2022 10-12 π.μ.
ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΟΡΥΣΧΑΔΩΝ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ

Διαδραστικά Εικαστικά
Εργαστήρια

Τέχνη στη Φύση

Μουσική

Αφηγήσεις Ιστοριών

Κυνήγι
Θησαυρού

Περίπατοι

Παιχνίδια εξωτερικού
χώρου

Εκπόνηση-
Υλοποίηση Προγράμματος:
Βασιλική Λάππα

Έργο Αρίστας: IÖrtunggrund
("great ground"), Inocuit, Ελένη
Κολέση, imp, 2022

Καθώς η σημερινή τοπική κοινωνία έχει απωλέσει τις αρχές της βιωμένης αειφορίας ...

Γκορτζιά *Pyrus
amigdaliformis*
θύμα της
αλόγιστης
αλλαγής
χρήσεων γης
στην τουριστική
ζώνη
Καρπενησίου,
Γοργιανάδες
(φωτ. Β. Λάππα,
2023)

➤ Καταγραφή της κατάστασης της υγείας –ευρωστίας των δένδρων

Θεσμική προστασία των αιωνόβιων δασών και δένδρων

Ευχαριστούμε!

*Σας προσκαλούμε στα βουνά μας,
στον ίσκιο των γιγάντων τους...*

Δρυς στον οικισμό Κακαλιουρέικα Κλαυσίου (φωτ. Β. Λάππα, 2023)